

Les memòries que forgen la història

El nacionalisme espanyol i el desastre colonial del 98, els mites nacionals o la demanda de justícia davant del genocidi han centrat l'atenció del IV Congrés de Pensament. Un congrés que ha analitzat la influència de la memòria en la construcció del discurs històric del passat i del present.

VICENT A. JIMENEZ

Debat sobre la interacció entre mites i discurs històric. D'esquerra a dreta, Miquel Barceló, Pau Viciano, Anna Aguado (moderadora), Eva Serra i Borja de Riquer.

El passat més recent marca indistriablement el nostre present. Aquesta idea, que va apuntar l'eminent historiador Gabriel Jackson, va obrir el debat i la reflexió al IV Congrés de Pensament, que s'ha desenvolupat en el marc del Premis Octubre. Un congrés que ha estat dedicat a analitzar el paper de la memòria en la percepció que tenim del passat i del present. Al llarg de la seua intervenció, Gabriel Jackson –autor de *Civilització i barbàrie a l'Europa del segle XX* i entrevistat al número 739 d'EL TEMPS– va repassar, entre d'altres fets històrics, l'Europa d'entreguerres i l'holocaust jueu, i la descolonització i el desnonament de l'imperialisme. Jackson va afirmar

que aquests fenòmens, molts d'ells dolorosos, han impregnat la configuració del present europeu. Un present que afronta una globalització de l'economia i, possiblement, de la cultura, que amb tota seguretat serà un esdeveniment positiu.

Tot repensant l'holocaust jueu.

El prestigiós professor de la Universitat de Jerusalem Saul Friedländer ha estat el gran absent dels Octubre, per motius de salut. Tot i la seua justificada absència, Friedländer va aportar la seua col·laboració. Gustau Munoz, coordinador del congrés, va llegir la innovadora ponència de Friedländer, que es titulava *Facing the holocaust: memory, history, metaphor*. En aquesta, Friedländer va

apuntar que la interacció entre història i memòria en l'holocaust ha tingut resultats interessants, sobretot a partir del canvi generacional que s'ha produït entre els investigadors. Uns investigadors que no van patir directament la barbàrie nazi i que s'han dotat d'una dimensió moral que fins ara no havia estat present en els estudis històrics. També va assenyalar que la crisi de les teories de la modernitat i la fallida de les ideologies de progrés han ajudat, en gran part, a entendre la complexitat de l'holocaust. Un holocaust que en la tradició de pensament modern del segle XIX no tenia ni donava explicacions raonables. També, i a manera de colofó, va asseverar que la demanda de justícia –fet semblant al que a hores d'ara succeeix amb el dictador xilè Pinochet– ha contribuït a reestructurar la memòria col·lectiva i individual que de l'holocaust es tenia i encara es té a Alemanya.

La demanda de justícia també va ser reclamada al llarg de la seua intervenció per Joan Enric Garcés (vegeu entrevista a la pàgina 28), advocat de l'acusació popular i particular de la querrela presentada contra el general Pinochet per tortura, genocidi i terrorisme. “Sense cap mena de dubte, aquesta demanda de justícia –va asseverar Garcés– ha despertat a la comunitat internacional una simpatia pels valors democràtics”. En aquest sentit, va precisar que el genocidi és tan vell com la mateixa història i que la situació que viu ara com ara l'ex-dictador xilè és un procés exclusivament de naturalesa jurídica, i no política. Garcés va afirmar que l'any 1945 és una data per

recordar. Perquè és la primera vegada en la història del dret que la humanitat esdevé subjecte jurídic. Garcés va assenyalar com a instruments legals per lluitar contra els genocidis dos documents extraordinàriament importants com són la Carta de Londres i la sentència del Tribunal de Nuremberg. Els principis jurídics dels quals van ser recollits per les Nacions Unides i han esdevingut a la llarga principis del dret internacional.

El reconeixement de la plurinacionalitat. L'holocaust jueu i la dictadura xilena són esdeveniments cabdals per entendre les interaccions existents entre la memòria i la història. Tanmateix, no són pas els únics. El nacionalisme espanyol i el desastre colonial del 98 són uns altres sucusos exemples, que han estat motiu d'anàlisi en aquest congrés. Camilo Nogueira, diputat del Bloque Nacionalista Galego, va denunciar els intents falsejadors de la rànica historiografia castellanista i els afanys expansionistes de la tradició nacionalista espanyola. Des d'una vessant marcadament política, Nogueira va apostar perquè l'estat espanyol reconeguera la seua plurinacionalitat. És un fet que l'actual estat de les autonomies no ho fa, tot i que al seu parer és el màxim exponent de llibertat i democràcia en la història espanyola. Joan B. Culla, professor d'història contemporània de la Universitat de Barcelona, va apuntar que el nacionalisme espanyol naix de la revolució liberal del segle XIX i de la pèrdua del gros de les colònies d'ultramar. Una pèrdua que va provocar una visió acrítica, quasi apològica, del paper colonitzador a les Amèriques. Culla va arrodonir la seua breu aportació tot afirmant que el nacionalisme espanyol va tenir com a fonament un discurs victimista i exculpatori del revés colonial que en certa mesura el va recollir l'extrema dreta civil i militar de pre-guerra.

Ismael Saz, director del departament d'història contemporània de la Universitat de València, va criticar severament les interpretacions que sobre el 98 ha donat tota la historiografia castellana i, fins i tot, catalana. El desastre del 98, en explicacions de Saz, és una crisi finisecular

A dalt, debat sobre el nacionalisme espanyol i el 98. Hi participaren (d'esquerra a dreta) Ismael Saz, Joan B. Culla, Pedro Ruiz (moderador) i Camilo Nogueira.

comparable a moltes altres crisis que van tenir lloc en altres països europeus. El desastre del 98 no és un fet exclusivament espanyol, com tampoc no ho va ser el consegüent regeneracionisme que es va presentar, des de la generació literària del 98, com a solució a la pregunta insoluble: "Què és Espanya?". Saz va postillar que el regeneracionisme va fugir el liberalisme i els elements més essencials de la democràcia. I que molt possiblement el regeneracio-

VICENT A. JIMÉNEZ

L'historiador Gabriel Jackson. Va inaugurar el IV Congrés de Pensament.

nisme i el desastre del 98 era la crisi del nacionalisme liberal espanyol.

Els mites en la construcció nacionalitària també van captar l'atenció dels ponents i assistents a aquest congrés. El catedràtic d'història medieval de la Universitat de Barcelona, Miquel Barceló, va repassar el concepte de mite des del món clàssic a l'actualitat. Amb un to irònic, va dir que els mites han estat sempre discursos verbals improbables. Pau Viciano, professor de la Universitat de València i col·laborador d'EL TEMPS, va descriure sumàriament la tipologia dels mites. Entre d'altres, va remarcar els mites negacionistes, un bon exemple dels quals és el secessionisme lingüístic que bona part de la societat valenciana pateix dia rere dia. La professora d'història moderna Eva Serra va centrar la seua intervenció a demostrar que molts mites nacionals no naixen en l'època romàntica, sinó que més aviat podem situar el seu origen als segles XVI i XVII. Per acabar, el catedràtic d'història contemporània Borja de Riquer va recomanar que no es pot recórrer als essencialismes per combatre nacionalismes essencialistes, com és el cas de l'espanyol. Així, va precisar que cal un discurs de l'equilibri i la racionalitat per entendre els mites i defugir el seu paper en la codificació del discurs històric.

Salvador Giménez